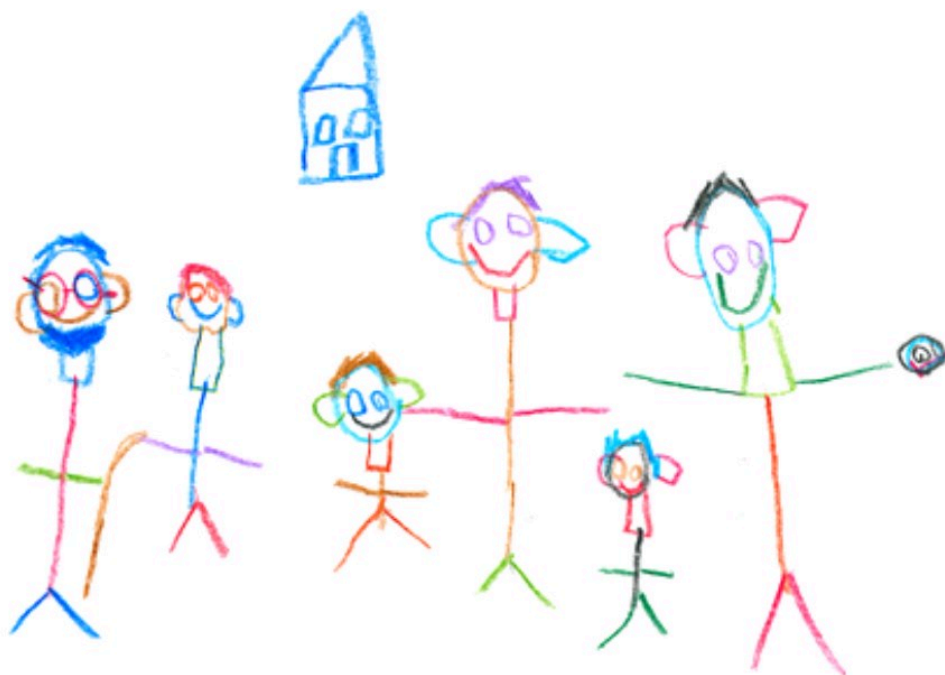

ombudsman
veřejný ochránce práv

Jak chránit práva rodičů s psychosociálním postižením a jejich dětí?

Obsah

Obsah.....	2
Poslání ochránce.....	3
Úvodní slovo	4
Slovník užitých pojmů.....	5
Jaká jsou má práva? (shrnutí pro rodiče)	6
Kritéria pro posuzování zásahu do rodičovských práv	7
Doporučení k ochraně práv rodičů s psychosociálním postižením a jejich dětí.....	8
1. Člověk s psychosociálním postižením jako rodič nebo budoucí rodič	8
2. Situace před narozením dítěte.....	10
2.1 Podpora člověka s psychosociálním postižením před narozením dítěte	10
2.1.1 Podpora ze strany sociálních pracovníků a pracovníc.....	10
2.1.2 Práva a povinnosti opatrovníka	11
2.1.3 Práva a povinnosti poskytovatele sociálních služeb.....	12
2.1.4 Práva a povinnosti poskytovatele zdravotních služeb.....	13
3. Situace po narození dítěte	14
3.1 Rodičovská práva a povinnosti a zásahy do nich.....	14
3.2 Podpora rodičů s psychosociálním postižením po narození dítěte	20
3.2.1 Podpora ze strany sociálních pracovníků a pracovníc.....	20
3.2.2 Práva a povinnosti OSPOD.....	20
3.2.3 Práva a povinnosti opatrovníka	22
3.2.4 Práva a povinnosti poskytovatele sociálních služeb.....	23
3.2.5 Práva a povinnosti poskytovatele zdravotních služeb.....	23
4. Několik kazuistik z činnosti veřejného ochránce práv	25

Poslání ochránce

Již od roku 2001 ochránce chrání osoby před nezákonným či jinak nesprávným jednáním nebo nečinností správních úřadů a dalších institucí. Tehdy má právo nahlížet do úředních či soudních spisů, žádat úřady o vysvětlení a může bez ohlášení provádět místní šetření. Shledá-li pochybení úřadu a nepodaří se mu dosáhnout nápravy, může informovat nadřízený úřad či veřejnost.

Od roku 2006 ochránce plní úkoly národního preventivního mechanismu podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Systematicky navštěvuje zařízení, v nichž se nacházejí osoby omezené na svobodě, a to jak z moci úřední, tak v důsledku závislosti na poskytované péči. Cílem návštěv je posílit ochranu před špatným zacházením. Svá zjištění a doporučení ochránce zobecňuje v souhrnných zprávách z návštěv a na jejich základě formuluje standardy zacházení. Návrhy na zlepšení zjištěného stavu a odstranění případného špatného zacházení ochránce směřuje jak k samotným zařízením a jejich zřizovatelům, tak k ústředním orgánům státní správy.

V roce 2009 byl ochránce pověřen rolí národního orgánu pro rovné zacházení a ochrany před diskriminací (equality body). Přispívá tedy k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor. Za tím účelem poskytuje pomoc obětem diskriminace, provádí výzkum, zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám

souvisejícím s diskriminací a zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

Od roku 2011 ochránce rovněž sleduje zajištění cizinců a výkon správního vyhoštění.

Počínaje lednem 2018 zastává ochránce také funkci monitorovacího orgánu pro naplňování práv zakotvených Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a pomáhá také cizincům-občanům Evropské unie, kteří žijí nebo pracují v České republice. Poskytuje jim informace o jejich právech a pomoc při podezření na diskriminaci z důvodu státní příslušnosti.

Ke zvláštním oprávněním ochránce patří právo podávat Ústavnímu soudu návrhy na zrušení podzákonných právních předpisů, právo vedlejšího účastenství před Ústavním soudem v řízení o zrušení zákona či jeho části, právo podat správní žalobu k ochraně veřejného zájmu či návrh na zahájení kárného řízení s předsedou či místopředsedou soudu. Ochránce také může příslušnému úřadu doporučit vydání, změnu či zrušení právního nebo vnitřního předpisu. Doporučení ke změně zákona podává vládě.

Ochránce je nezávislý a nestranný, z výkonu své funkce je odpovědný Poslanecké sněmovně, která ho zvolila. Má jednoho voleného zástupce, kterého může pověřit výkonem části své působnosti. Se svými poznatky ochránce průběžně seznamuje veřejnost prostřednictvím médií, internetu, sociálních sítí, odborných seminářů, kulatých stolů a konferencí. Nejdůležitější zjištění a doporučení shrnuje zpráva o činnosti veřejného ochránce práv předkládaná každoročně Poslanecké sněmovně.

Úvodní slovo

Tento materiál vznikl jako reakce na zvyšující se počet individuálních podnětů rodičů se zdravotním postižením, zejména matek s duševním onemocněním či mentálním postižením, případně jejich blízkých osob, na nešetrné či nerovné zacházení ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí či jejich (veřejných) opatrovníků. Ačkoliv se tyto stížnosti často ukážou jako neodůvodněné, případně se podaří pochybení napravit již v průběhu šetření, v mnoha případech je také konstatováno pochybení. Tato pochybení jsou někdy spojena se zakořeněnými předsudky vůči rodičům s psychosociálním postižením jako rodičům neschopným péče o děti, či dokonce ohrožujícím jejich řádný vývoj. Naopak, i tito rodiče, pokud mají dostatečnou a individualizovanou podporu, jsou často schopni být plnohodnotnými a dobrými rodiči. Jak potvrzují výzkumy, povědomí laické i odborné veřejnosti v této oblasti však zatím není dostačující.¹

V roce 2010 Česká republika ratifikovala Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. Od roku 2018 je to veřejný ochránce práv, kdo má za úkol sledovat implementaci této Úmluvy, a případně také sám naplňovat některé závazky z ní vyplývající, spojené zejména se zvyšováním povědomí o právech lidí s postižením.² Tato agenda, stejně jako agenda sociálně-právní ochrany dětí byla JUDr. Stanislavem Křečkem, veřejným ochráncem práv, svěřena v rámci rozdělení působností mně; rozhodla jsem se poznatky z obou oblastí spojit do jednoho společného materiálu určeného všem osobám a orgánům, které se podílejí na podpoře budoucích rodičů nebo rodičů s psychosociálním postižením, včetně těch, kteří byli omezeni ve svéprávnosti. Primárně je tedy určen **sociálním pracovníkům a pracovnícím obecních a městských úřadů, opatrovníkům a opatrovnicím a poskytovatelům sociálních a zdravotních služeb**. Na začátku tohoto materiálu se navíc nachází zkrácené shrnutí **pro samotné rodiče a jejich blízké**.

Situace, kdy má jeden či oba rodiče psychosociální postižení, budou často náročné a mohou vyžadovat vyšší míru podpory a intervencí sociálních pracovníků či poskytovatelů sociálních a zdravotních služeb. Intervence by měly vždy v co nejvyšší míře šetřit základní práva dětí i rodičů a měly by vždy vycházet z konkrétní situace rodiny. Pomůckou pro rozhodování v konkrétním případě může být jednoduchý „checklist“ [Kritéria pro posuzování zásahu do rodičovských práv](#). Bezpečnost a ochranu dětí v žádném případě nelze brát na lehkou váhu, zároveň je však potřeba mít na paměti, že každý nepřiměřený či nešetrný zásah do vztahu rodiče a dítěte může mít nedozírné následky pro jejich další život.

Mgr. Monika Šimůnková
zástupkyně veřejného ochránce práv

1 Srov. například BERNOLDOVÁ, Jana, STRNADOVÁ, Iva a ADAMČÍKOVÁ, Zdeňka. Ženy s mentálním postižením v roli matek. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4329-8.

2 Ustanovení § 1 odst. 8 ve spojení s § 21b zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

Slovník užitých pojmů

Rodič – v tomto materiálu máme na mysli rodiče, kteří dosáhli zletilosti.

Člověk s psychosociálním postižením – v tomto materiálu tak označujeme osobu, která trpí domnělým nebo skutečným postižením ovlivňujícím její kognitivní schopnosti, včetně mentálního postižení, duševního onemocnění, poruch autistického spektra, stavů po úrazu mozku a dalších.

Opatrovník – opatrovník rodiče, který je omezen v svéprávnosti, případně má svéprávnost zachovalou, ale soud rozhodl o ustanovení opatrovníka. Nemáme na mysli opatrovníka dítěte ani tzv. procesního opatrovníka (zástupce v řízení) rodiče nebo dítěte.

Jaká jsou má práva?

(shrnutí pro rodiče)

Každý člověk má právo se svobodně a zodpovědně rozhodnout o tom kdy a s kým chce založit rodinu, jakož i o počtu svých dětí a jejich věkovém odstupu. **Opatrovník, poskytovatel sociální služby ani jiná osoba nemohou do tohoto práva zasahovat**, například nutit ženu k interrupci (potratu) nebo nutit ženu či muže ke sterilizaci.

Pokud si budoucí rodiče nejsou jisti, zda budou výchovu a péči o dítě zvládat, mohou se ještě před narozením dítěte sami nebo s pomocí opatrovníka obrátit na sociální pracovníky obecního úřadu. Podporu jim mohou také zajistit sociální služby nebo lékaři. **Při komunikaci s úřady nebo službami může rodič využít doprovod své blízké osoby či tlumočení.**

Rodičům náleží právo pečovat a vychovávat děti, jakož i rodičovská odpovědnost automaticky po narození dítěte. **Zdravotní postižení, diagnóza ani omezení svéprávnosti bez dalšího neznamená, že rodič nemůže o své děti pečovat.** Omezit rodičovskou odpovědnost může pouze soud, a to buď výslovně v rozsudku o omezení svéprávnosti rodiče, nebo v rozsudku o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti. Rozsah omezení bude vždy posuzovat soud individuálně, zasáhne pouze tehdy, kdy je to nezbytné s ohledem na nejlepší zájem dítěte.

Rodiče se zdravotním postižením mají právo na podporu v průběhu celé doby péče o dítě. Tu může poskytnout zejména orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), poskytovatelé sociálních služeb (například terénní služby) nebo zdravotních služeb (specializovaní lékaři). Může jít například o pomoc při hledání vhodného bydlení, při zajištění stravy, ošacení či pomůcek potřebných pro dítě (kočárek, postýlka apod.) nebo podporu při nácviu rodičovských dovedností.

Opatrovník má povinnost pomoci opatrovanci se zajištěním zdravotní péče či podpory ze strany sociálních služeb nebo obce a také chránit jeho práva v rámci soudního řízení. **Opatrovník však nezastupuje rodiče omezeného ve svéprávnosti při péči o dítě nebo rozhodování za dítě.**

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) může v odůvodněných případech přijímat **opatření k ochraně řádné výchovy a vývoje dítěte, jakými jsou například napomenutí, dohled nad dítětem nebo uložení povinnosti rodičům využít odbornou pomoc.**

Dítě nesmí být odebráno z péče rodičů kvůli zdravotnímu postižení dítěte nebo jeho rodičů ani proto, že je rodič omezen ve svéprávnosti. V případě, že je to v nejlepším zájmu dítěte, může být svěřeno do péče jiné osoby, případně dočasně do péče specializovaného zařízení. I v tomto případě však mají rodiče právo na kontakt s ním (návštěvy) a právo na poskytnutí podpory, aby mohlo být dítě navráceno do jejich péče.

Kritéria pro posuzování zásahu do rodičovských práv

1. Opatření zasahující do práva na rodinný život musejí sledovat **legitimní cíl** a musejí šetřit podstatu a smysl tohoto práva.³ Například při posuzování nutnosti oddělení dítěte od rodičů je takovým legitimním cílem pouze zajištění ochrany života a zdraví dítěte, nikoliv nalezení vhodnějšího prostředí pro jeho výchovu.⁴
2. Zásah do rodinného života musí být vzhledem k legitimnímu cíli **nezbytný**,⁵ a to zejména s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Podmínka nezbytnosti je naplněna pouze tehdy, jestliže prokazatelně nebylo možné využít žádné méně omezující opatření.⁶ Opatření pak může být uplatněno pouze **na nezbytně nutnou dobu**. Pokud se situace rodiny změní, musí stát neprodleně zásah ukončit.
3. K uplatnění opatření musí dojít **jen na základě zákona**,⁷ a to jak z hlediska materiálního (podmínky uplatnění opatření), tak z hlediska formálního (dodržení zákonného postupu).
4. Zásah do práv musí být činěn **bez jakékoliv diskriminace**⁸ včetně diskriminace na základě domnělého nebo skutečného zdravotního postižení.⁹ Není tedy možné například odebrat dítě pouze proto, že rodiči bylo diagnostikováno duševní onemocnění.
5. Orgány veřejné moci mají navíc také **pozitivní závazky** spjaté s respektováním rodinného života.¹⁰ Musejí postupovat tak, aby se rodinný vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem.¹¹ I nečinnost tedy může být považována za porušení práva na rodinný život.¹²

3 Čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

4 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva K. a T. proti Finsku (velký senát) ze dne 12. 7. 2001, č. 25702, odst. 173.

5 Článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

6 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva P., C. a S. proti Spojenému království ze dne 16. 7. 2012, č. 56547/00, odst. 116

7 Článek 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

8 Článek 4 odst. 3 ve spojení s článkem 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

9 Článek 23 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením.

10 Článek 32 Listiny základních práv a svobod ve spojení s článkem 18 Úmluvy OSN o právech dítěte.

11 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Kutzner proti Německu*, ze dne 26. 2. 2002, č. 46544/99, odst. 61.

12 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Olsson proti Švédsku č. 1*, ze dne 24. 3. 1981, č. 10465/83, odst. 81 až 83.

Doporučení k ochraně práv rodičů s psychosociálním postižením a jejich dětí

1. Člověk s psychosociálním postižením jako rodič nebo budoucí rodič

Právo na rodinný život je jedním ze základních lidských práv a spadá pod ochranu Listiny základních práv a svobod,¹³ jakož i Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením¹⁴ a Úmluvy o právech dítěte.¹⁵ Toto právo zahrnuje jak právo rodičů pečovat o své děti a vychovávat je, tak i právo dětí na rodičovskou péči a výchovu.¹⁶ Stát má povinnost zdržet se zásahů do práva na rodinný život, ledaže je takový zásah nezbytný vzhledem ke sledovanému cíli, v tomto případě nejlepšímu zájmu dítěte.¹⁷

Právo na rodinný život lidí s postižením ve všech jeho aspektech zaručuje Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.¹⁸ Úmluva také zdůrazňuje, že **dítě nesmí být za žádných okolností odděleno od rodičů z důvodu jeho zdravotního postižení nebo zdravotního postižení jednoho či obou rodičů.**¹⁹ Ani skutečnost, že rodič potřebuje podporu při právním jednání, nemůže být důvodem pro omezení jeho rodičovských práv.²⁰

Právo na rodinný život není právem absolutním. K zásahu do práva rodičů či dětí může dojít, a to zejména tehdy, kdy je ohrožen nejlepší zájem dítěte. **Zásah do rodičovských práv nemůže být odůvodněn například pouze tím, že rodič strávil život v pobytovém zařízení**

13 Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

14 Úmluva o právech osob s postižením, vyhlášená pod č. 10/2010 Sb. m. s.

15 Úmluva o právech dítěte, vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.

16 Článek 10 odst. 2 a článek 32 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

17 Pro podrobnější informace ohledně vyhodnocování nejlepšího zájmu dítěte viz Metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Metodicke_doporuzeni_MPSV_c-3.pdf.

18 Článek 23 Úmluvy říká, že stát musí zajistit lidem s postižením uznání jejich práva svobodně a zodpovědně rozhodnout o počtu svých dětí a jejich věkovém odstupu, práva na přístup k věku odpovídajícím informacím, sexuální výchově a výchově k plánovanému rodičovství, na poskytnutí nezbytných prostředků, které by jim umožnily uvedená práva realizovat, a právo na zachování reprodukčních schopností na rovnoprávném základě s ostatními. Dítě nesmí být za žádných okolností odděleno od rodičů z důvodu jeho zdravotního postižení nebo zdravotního postižení jednoho či obou rodičů.

19 Článek 23 odst. 4 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením.

20 Všeobecný komentář Výboru pro práva lidí se zdravotním postižením č. 1 k článku 12: Rovnost před zákonem, odst. 29 písm. f).

sociální péče,²¹ že trpí duševním onemocněním²² nebo tím, že je omezen ve svéprávnosti.²³ Ani možnost umístění dítěte do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu nemůže být sama o sobě důvodem pro jeho odebrání rodičům.²⁴ Při posuzování potřebnosti přijmout jakékoliv opatření však musejí orgány veřejné moci přistupovat k rodičům se zdravotním postižením zvláště citlivě. Toto potvrdil i Ústavní soud:

„Respektování práva členů rodin [lidí se zdravotním postižením] na rodinný život může vskutku na odpovídajících orgánech veřejné moci (orgánech sociálně-právní ochrany dětí, obecných soudech či podle okolností i jiných orgánech veřejné moci) vyžadovat speciální zacházení s těmito rodinami, včetně poskytování širší a aktivnější pomoci a podpory při péči rodičů o děti a výchově dětí, než je tomu u jiných rodin. Udržení chodu a funkčnosti těchto rodin je totiž zkrátka často obecně složitější než v případech rodin, kde ani rodiče, ani děti nemají žádné zdravotní postižení. Rozdělení rodiny zásahem státu nemůže být odůvodněno jen zdravotním postižením rodičů či dětí, tedy kupříkladu zdravotně postižení rodiče nemohou o své dítě přijít jen proto, že v jiném, podnětnějším prostředí by se dítě mohlo vyvíjet lépe. Naopak před přijetím tak krajního opatření je třeba zvažovat použití mírnějších podpůrných opatření, tak aby rodina mohla zůstat pohromadě [...]. Z povahy věci je přitom vždy třeba pečlivě a citlivě zjišťovat a posuzovat individuální potřeby a problémy konkrétní rodiny (což zde může být složitější, zejména pokud zdravotní postižení mají rodiče) a na základě toho pak volit odpovídající kroky, formy pomoci a podpory, které mohou být popřípadě i dosti odlišné od těch standardně používaných a zaužívaných při práci s rodinami, kde rodiče ani děti nemají zdravotní postižení. Odnětí dětí z péče rodičů však vždy, i když se týká osob se zdravotním postižením, musí být chápáno jako naprostá ultima ratio.“²⁵

21 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Kocherov a Sergejeva *proti Rusku* ze dne 29. 3. 2016, č. 16899/13, odst. 108.

22 Ibid, odst. 112.

23 Ibid, odst. 117.

24 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Wallová a Walla *proti České republice* ze dne 26. 10. 2006, č. 23848/04, odst. 71, náleží Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

25 Náleží Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 2903/14, odst. 68, dostupný z: <https://nalus.usoud.cz/>.

2. Situace před narozením dítěte

V oblasti předcházení nechtěnému početí a těhotenství je u všech lidí důležitá výchova a vzdělávání. Činnost poskytovatelů zdravotních či sociálních služeb i orgánů veřejné moci, tedy veřejných opatrovníků a sociálních pracovníků na obci, by se měla soustředit i na to, **aby měli lidé s psychosociálním postižením co nejúplnější a srozumitelné informace o možnostech antikoncepce, jakož i o tom, co rodičovství obnáší, tak aby mohli učinit informované rozhodnutí.**²⁶ Mnoho lidí s psychosociálním postižením je totiž schopno rozhodnout se nejen o tom, jestli chtějí mít děti, ale také je vychovávat, a to ať už samostatně, či s podporou. K tomu potřebují dostatek informací, které by jim měli výše zmíněné subjekty aktivně a vhodnou formou nabízet.

Lidé s psychosociálním postižením mají právo rozhodnout se, zda založí rodinu a budou mít děti. **Jelikož rozhodnutí ohledně početí dítěte není právním jednáním, ani člověk omezený ve svéprávnosti toto právo neztrácí a nemůže do něj zasáhnout opatrovník ani nikdo jiný.** Postavení opatrovníka však může být důležité v případě, že je člověk omezen ve svéprávnosti v oblasti udělení souhlasu s poskytováním zdravotních služeb. Pokud se žena omezena ve svéprávnosti v této oblasti rozhodne podstoupit například interrupci, nebo naopak využívat zdravotní služby v těhotenství, musí k těmto zdravotním službám kromě ní samotné dávat informovaný souhlas i její opatrovník.²⁷ Sterilizaci ženy či muže s omezenou svéprávností lze provést pouze ze zdravotních důvodů a vyžaduje se k ní kromě souhlasu opatrovníka také stanovisko odborné komise a souhlas soudu.²⁸

2.1 Podpora člověka s psychosociálním postižením před narozením dítěte

2.1.1 Podpora ze strany sociálních pracovníků a pracovníc

Pokud si budoucí rodiče/matka či opatrovník nevědí rady s nastalou situací a potřebují poradenství nebo podporu, mohou se obrátit na sociálního pracovníka či pracovníci obecního úřadu.²⁹ Ti by měli vyhodnotit situaci a potřeby rodiny či budoucí matky³⁰ a poskytnout jí potřebnou podporu (od sociálního poradenství až po uspořádání případové konference za účasti všech, kdo mohou v dané situaci pomoci).³¹ **Sociální pracovník rodičům dopomáhá s formulací „zakázky“ a podle potřeby přijímá opatření, která jim**

26 Srov. článek 23 odst. 1 písm. b) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

27 Ustanovení § 35 odst. 4 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

28 Ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

29 Hovoříme zde zejména o obecních úřadech úřadů obcí s rozšířenou působností.

30 K činnosti sociálních pracovníků vydala tehdejší veřejná ochránkyně práv také publikaci Desatero dobré praxe sociální práce při řešení nepříznivé sociální situace, která je dostupná z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/Ochrance_letak_Desatero_dobre_praxe.pdf.

31 Další metody práce obce jsou popsány v Doporučeném postupu Ministerstva práce a sociálních věcí č. 1/2012 k realizaci činností sociální práce na obecních úřadech typu II., typu III., újezdních a krajských úřadech, který je dostupný z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/21383/postup_1-2012.pdf.

pomohou „zakázku“ formulovat a vyjádřit svá přání nebo obavy.³² Může jít například o umožnění doprovodu podpůrce nebo jiné osoby či zajištění tlumočení do jazyka či formy komunikace, kterému rozumí. Sociální pracovník musí vždy postupovat se souhlasem rodičů a s jejich vědomím. **Není přípustné, aby sociální pracovník jednal pouze s opatrovníkem rodiče a na základě jeho požadavků.**

I sociální pracovník by měl usilovat o posilování rodičovských kompetencí tak, aby matka či celá rodina mohla žít co nejméně závislým způsobem. K tomu může využít zejména neformální podporu své rodiny, jiných blízkých osob a komunity, anebo profesionální pomoc ze strany terénních sociálních služeb. **Zejména pokud matka využívala pobytovou sociální službu (typicky domov pro osoby se zdravotním postižením), nebude většinou možné,³³ aby v ní nadále zůstala i s dítětem.** V takovém případě bude třeba využít pomoci širší rodiny, obecního bytového fondu, komerčního bydlení nebo hledat bydlení v sektoru sociálních služeb.

Sociální pracovník může v případě potřeby komunikovat i s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, např. ohledně toho, která služba či zařízení by byla v konkrétním případě vhodná.

2.1.2 Práva a povinnosti opatrovníka

Opatrovník je povinen projevovat o opatrovance skutečný zájem, starat se o naplnění jejich práv a chránit jejich zájmy,³⁴ a to bez ohledu na rozsah omezení. Má taktéž povinnost dbát o jejich zdraví,³⁵ a to zejména tím, že jim pomůže zajistit přístup ke zdravotním službám (gynekologie, urologie, porodnictví).³⁶ Opatrovník sám nemůže rozhodovat o tom, zda budou opatrovanci užívat antikoncepci, případně jakou. Pokud se domnívá, že by nebylo v jejich zájmu, aby počali dítě, měl by se snažit sám, případně prostřednictvím vhodné zdravotní nebo sociální služby zajistit, aby měli dostatek srozumitelných informací pro přijetí informovaného rozhodnutí. **V žádném případě však na ně nemůže vyvíjet nátlak, nebo jim bránit v kontaktu s opačným pohlavím z důvodu prevence početí.** Pokud se opatrovanci rozhodnou pro některou formu antikoncepce, opatrovník má povinnost uhradit cenu prostředku, pokud je vyšší než částka, se kterou mohou opatrovaní samostatně nakládat.

Jakmile se opatrovník dozví, že je opatrovaná těhotná, měl by se jí snažit zajistit dostatečnou podporu ze strany zdravotníků (zejména gynekologa, porodníka atd.) a sociálních služeb (v případě potřeby posilování rodičovských kompetencí).³⁷ **Opatrovník ji nesmí nutit k přerušení těhotenství.** Pokud se domnívá, že těhotenství a porod by mohly mít neblahé následky zejména na její zdravotní stav, měl by zajistit, aby byla opatrovaná v maximální

32 Ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 198/2009 Sb., antidiskriminačního zákona, ve znění pozdějších předpisů.

33 S ohledem na vymezení cílové skupiny pobytové sociální služby.

34 Ustanovení § 466 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

35 Ustanovení § 466 odst. 1 občanského zákoníku.

36 Dále pak také např. zubní péči v době těhotenství.

37 Ustanovení § 466 odst. 1 občanského zákoníku.

možné míře a srozumitelným způsobem informována o případných rizicích.³⁸ Rozhodnutí o tom, zda těhotenství přeruší, či nikoliv, je vždy na opatrované.³⁹

Opatrovník má právo požadovat informace o zdravotním stavu opatrovanců od poskytovatele zdravotních služeb,⁴⁰ a pokud si to opatrovanci přejí, může být přítomen při poskytování jednotlivých zdravotních úkonů a vyšetření.⁴¹ **Svou přítomnost si však nemůže vynucovat, a to zejména pokud se jedná o gynekologické vyšetření a opatrovaná přítomnost opatrovníka odmítá.** Veřejný opatrovník by měl být takovému vyšetření přítomen, pouze pokud o to opatrovaná výslovně požádá.

Opatrovník by se měl zabývat také vytvořením vhodného prostředí pro péči o dítě. Pokud budoucí rodič/rodiče bydlí v nevyhovujícím prostředí, nebo pokud ve stávajícím místě bydliště nemohou bydlet s dítětem (například pokud žijí v domově pro osoby se zdravotním postižením), je nepřípustné, aby z tohoto důvodu bylo dítě odděleno od rodičů. Opatrovník by měl zejména spolupracovat se sociálními pracovníky v obci, případně přímo s poskytovateli sociálních služeb. Všechny kroky vždy musí činit spolu s opatrovancem či opatrovanou, a pokud to není možné, musí je neprodleně informovat o všech opatřeních, která učinil.⁴²

2.1.3 Práva a povinnosti poskytovatele sociálních služeb

Jednou ze základních povinností poskytovatele sociální služby, zejména pokud se jedná o pobytovou službu, je poskytovat základní poradenství a vzdělávání v oblasti sexuality a rodičovství, a to způsobem odpovídajícím individuálním schopnostem konkrétního klienta nebo klientky.⁴³ Poskytovatel by měl dbát na prevenci nechtěného těhotenství či jiných jevů spojených s intimitou a sexualitou klientů. K tomu by měl mít vypracován tzv. sexuální protokol, tedy stanovené postupy zaručující jak odbornost personálu a určitý standard péče o klienty v této oblasti, tak osvětu a poradenství pro klienty a zajištění jejich ochrany před sexuálním zneužíváním.⁴⁴ **Poskytovatel nemá právo omezovat vztahy a sexualitu klientů, a to ani tehdy, když si to přeje opatrovník,** s výjimkou případů, kdy by byl uživatel ohrožen nepřiměřeným (závažným a pravděpodobným) způsobem na zdraví či životě.⁴⁵

38 Opatrovník může k podání informací povolat zejména poskytovatele zdravotních služeb či sociálních služeb.

39 Ustanovení § 4 a 5 zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů.

40 Ustanovení § 31 odst. 5 zákona o zdravotních službách.

41 Ustanovení § 28 odst. 3 písm. e) bod 2 zákona o zdravotních službách.

42 Ustanovení § 466 odst. 2 občanského zákoníku.

43 DRÁBEK, Tomáš. *Partnerský a sexuální život osob se zdravotním postižením: Publikace pro odborné sociální poradenství* [online]. Praha: Svaz tělesně postižených v České republice, o. s., 2013 [cit. 2017-12-11]. ISBN 978-80-260-5282-1. Dostupné z: <http://svaztp.cz/wp-content/uploads/publikace-Partnersk%C3%BD-a-sexu%C3%A1ln%C3%AD-%C5%BEivot-osob-se-zdravotn%C3%ADm-posti%C5%BEen%C3%ADm.pdf>.

44 Sexuální protokol je definován například jako „souhrnný materiál, který v sobě soustředí veřejné pojmenování přístupu a vymezení působnosti organizace při práci se sexualitou jejích uživatelů a také soubor pravidel, případně metodikou, které práci se sexualitou konkrétně ošetřují“. In: VENGLÁŘOVÁ, Martina a Petr EISNER. *Sexualita osob s postižením a znevýhodněním*. Praha: Portál, 2013, s. 85.

45 Ustanovení § 2901 občanského zákoníku.

V případě, že se poskytovatel dozví o těhotenství klientky, měl by s jejím vědomím informovat opatrovníka (pokud jej klientka má) a spolupracovat s ním na řešení situace.⁴⁶

Pokud poskytovatel pobytové sociální služby není schopen zajistit péči o matku s dítětem, měli by v rámci individuálního plánování s klientkou zvážit možnosti jejího přestěhování do jiného typu služby, případně do samostatného bydlení (se zajištěním potřebné podpory prostřednictvím sociální služby), které by umožnilo soužití celé rodiny. Pokud by se mu nepodařilo najít jinou vhodnou službu, má povinnost tuto situaci se souhlasem klientky neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.⁴⁷

2.1.4 Práva a povinnosti poskytovatele zdravotních služeb

Podobně jako poskytovatel sociálních služeb ani poskytovatel zdravotních služeb nemá právo rozhodovat o početí a těhotenství člověka s psychosociálním postižením. Pokud by těhotenství mohlo představovat zdravotní riziko pro ženu s psychosociálním postižením, poskytovatel má povinnost ji důkladně informovat, a to způsobem komunikace, jenž si žena zvolí a který odpovídá jejím potřebám.⁴⁸ Lékař má také povinnost informovat jejího opatrovníka.⁴⁹ **Lékař by měl přistupovat k pacientce s úctou⁵⁰ a bez předsudků, v žádném případě na ni nesmí vyvíjet nátlak.** Způsob komunikace a předávání informací by pak měl uzpůsobit individuálním schopnostem pacientky. **I v přítomnosti opatrovníka by měl lékař hovořit přímo s pacientkou, nepřijatelné jsou situace, kdy lékař hovoří s opatrovníkem o pacientce (opatrované), jako by tam vůbec nebyla.**

Poskytovatel má také povinnost podat na vyžádání informace o zdravotním stavu opatrované opatrovníkovi (a to bez ohledu na rozsah omezení svéprávnosti pacientky).⁵¹ Výjimkou jsou případy, kdy má poskytovatel podezření, že se opatrovník podílí na zneužívání nebo týrání pacientky a poskytnutím této informace by mohlo dojít k jejímu ohrožení.⁵² Pokud si to pacientka přeje, musí také umožnit přítomnost opatrovníka a osoby blízké (např. partnera) při poskytování zdravotních služeb opatrované, a to jak v ambulanci,⁵³ tak v průběhu hospitalizace.⁵⁴

Poskytovatel sociální služby by měl poskytnout budoucí matce také informace ohledně návazných služeb. K tomu může zejména využít zdravotně-sociálního pracovníka, pokud je v zařízení k dispozici.

46 Podle § 88 písm. f) má poskytovatel sociálních služeb povinnost zapojovat do plánování průběhu sociální služby také opatrovníka klienta.

47 Ustanovení § 88 písm. k) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

48 Ustanovení § 30 odst. 1 zákona o zdravotních službách.

49 Ustanovení § 31 odst. 5 občanského zákoníku.

50 Ustanovení § 28 odst. 3 písm. a) zákona o zdravotních službách.

51 Ustanovení § 31 odst. 5 zákona o zdravotních službách.

52 Ustanovení § 32 odst. 3 zákona o zdravotních službách.

53 Ustanovení § 28 odst. 3 písm. e) bod 2 zákona o zdravotních službách.

54 Ustanovení § 47 odst. 1 písm. b) zákona o zdravotních službách.

3. Situace po narození dítěte

Pokud se narodí dítě rodiči či rodičům s psychosociálním postižením, neznámá to, že bude vždy nutná intervence orgánů veřejné moci. V situaci, kdy jsou schopnosti jednoho z rodičů pečovat o dítě omezeny z důvodu jeho postižení, může mít větší podíl na péči druhý rodič, případně může s péčí pomáhat širší rodina. Samozřejmě, předním hlediskem při posuzování nutnosti dalších opatření by měl být nejlepší zájem dítěte. To však neznámá, že zájmy rodičů nemají být brány vůbec v úvahu. Naopak, státní orgány musejí pečlivě vyvažovat zájmy dětí a rodičů, pokud jsou v rozporu,⁵⁵ a při **svém rozhodování musejí vždy také hodnotit, jak opatření dopadne i na rodiče.**⁵⁶

Státní orgány musejí vyhodnocovat schopnosti rodičů zajistit péči o dítě s ohledem na konkrétní okolnosti případu. **Pokud se domnívají, že je dítě vystaveno nepřiměřenému ohrožení svého života či zdraví, musejí se zabývat také tím, zda tyto schopnosti nejsou ovlivněny objektivními faktory (například finanční situací rodiny), které lze odstranit prostřednictvím sociální či jiné pomoci a podpory.**⁵⁷ Vždy je potřeba vycházet ze skutečností, které jsou řádně doloženy. Pokud nelze využít mírnější prostředky a je nutné dítě oddělit od rodičů, jsou povinny činit kroky k tomu, aby rodina mohla být znovu spojena (k tomu blíže také v části [Kritéria pro posuzování zásahu do rodičovských práv](#)).

3.1 Rodičovská práva a povinnosti a zásahy do nich

Rodičovská odpovědnost je souborem povinností a práv rodičů spočívajících v péči o dítě (tedy péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj), ochraně dítěte, udržování osobního styku s ním, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště, jeho zastupování a spravování jeho jmění.⁵⁸ Rodičům vzniká rodičovská odpovědnost automaticky narozením dítěte a zaniká nabytím jeho plné svéprávnosti (tedy nabytím zletilosti, případně uzavřením sňatku nebo přiznáním svéprávnosti před touto dobou)⁵⁹ nebo na základě rozhodnutí soudu o omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti.⁶⁰

K zásahu do rodičovské odpovědnosti může dojít, jen pokud je to v nejlepším zájmu dítěte; tedy pokud by dítěti hrozila újma, a to ať už z důvodu aktivního jednání rodičů proti jeho zájmům, nebo naopak nedostatku péče, a zároveň pokud tento nedostatek nelze odstranit za pomoci podpůrných opatření. Jednotlivá opatření lze uplatnit pouze **vůči rodiči již narozeného dítěte.**⁶¹

55 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Kocherov a Sergeyeva proti Rusku ze dne 29. 3. 2016, č. 16899/13, odst. 95.

56 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva P., C. a S. proti Spojenému království ze dne 16. 7. 2012, č. 56547/00, odst. 116.

57 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Saviny proti Ukrajině ze dne 18. 12. 2008, č. 39948/06, odst. 57.

58 Ustanovení § 858 občanského zákoníku.

59 Ustanovení § 856 občanského zákoníku.

60 Ustanovení § 870 a § 871 občanského zákoníku.

61 HRUŠÁKOVÁ, M. et al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 838.

Rodičovská odpovědnost svým rozsahem fakticky zahrnuje pouze některá práva rodičů a umožňuje jejich realizaci. **Omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti rozhodně není zbavením rodičovství, zbavením rodiče všech jeho práv vůči dítěti, „vymazáním“ příbuzenství ani vzájemných citových vztahů.** Ty existují nezávisle na právním institutu rodičovské odpovědnosti.

O jednotlivém opatření zasahujícím do rodičovských práv a povinností vždy rozhoduje soud. Pokud dojde k omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti, případně je rodičovská odpovědnost u jednoho z rodičů pozastavena, vykonává práva a povinnosti druhý rodič. Pokud je dítě v péči jenom jednoho rodiče, do jehož rodičovské odpovědnosti soud zasáhl, nebo k zásahu do rodičovské odpovědnosti dojde u obou rodičů, musí být dítěti ustanoven opatrovník (pro případy omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti)⁶² nebo poručník (v případě pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti).⁶³

Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti

K pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti dochází, **pokud rodič z objektivních důvodů není schopen vykonávat práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, například je dlouhodobě nepřítomen nebo nemocen.**⁶⁴ Rodičovská odpovědnost se pozastavuje v plném rozsahu, tedy ve všech jejích složkách. Rodič je i nadále nositelem rodičovské odpovědnosti, pouze nemůže vykonávat práva a povinnosti z ní vyplývající.⁶⁵ Kromě toho mu zůstávají zachovány povinnosti a práva k dítěti, které jsou spojeny s osobností dítěte, a povinnosti a práva osobní povahy, například je povinen a i oprávněn určit jméno a příjmení dítěti.⁶⁶ Lze si představit, že by tento institut byl využit například u rodiče s duševním onemocněním po dobu, než vymizí projevy onemocnění, které znemožňují naplňování rodičovských povinností.

Omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu

K omezení rodičovské odpovědnosti, případně omezení jejího výkonu může dojít pouze tehdy, je-li prokázáno, že rodič nevykonává svou rodičovskou odpovědnost řádně a zároveň je to v nejlepším zájmu dítěte. **Při pouhém omezení výkonu zůstává rodič nositelem povinností, kdežto u omezení rodičovské odpovědnosti tato práva a povinnosti ztrácí.** Omezení rodičovské odpovědnosti může spočívat například v tom, že rodič není oprávněn zastupovat dítě v řízení, nemůže spravovat jeho majetek, není oprávněn odepřít souhlas

62 Ustanovení § 878 odst. 3 občanského zákoníku.

63 Ustanovení § 878 odst. 2 občanského zákoníku.

64 HRUŠÁKOVÁ, M. et al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 867.

65 *Ibid*, s. 838

66 Ustanovení § 856 občanského zákoníku.

k vyšetřovacím nebo léčebným úkonům ve vztahu k dítěti ve zdravotnickém zařízení, nebo nemůže rozhodovat o vzdělávání a volbě povolání svých dětí.⁶⁷

O omezení rodičovské odpovědnosti rozhoduje soud v řízení o péči o nezletilé.⁶⁸ V řízení soud vždy musí posoudit, zda je vzhledem k nejlepšímu zájmu dítěte nezbytné omezit právo rodiče také osobně se stýkat s dítětem.^{69,70} Omezením rodičovské odpovědnosti nezaniká vyživovací povinnost ani právo na výživné.⁷¹

Zbavení rodičovské odpovědnosti

Zbavení rodičovské odpovědnosti představuje nejzávažnější zásah do rodičovských práv, proto by k němu mělo docházet jen zcela **výjimečně, a to tehdy, kdy je toto opatření jediným prostředkem ochrany dítěte**. Potřeba ochrany musí převážit nad právem dítěte na rodinný život.⁷² Nelze zbavit rodičovské odpovědnosti pro důvody, které pominuly a v době rozhodování soudu již neexistují.

Soud vždy rozhodne o zbavení rodičovské odpovědnosti, pokud rodič zneužívá rodičovskou odpovědnost nebo její výkon, případně ji vážně zanedbává.⁷³ Za zneužívání rodičovské odpovědnosti je považováno především dlouhodobé neplnění rodičovských povinností a práv, absolutní nezáměr o dítě, zejména o jeho výchovu a výživu, jeho trvalé ponechání ve výchovném zařízení spojené s nezájmem a s neprojevením snahy převzít je do rodinné péče, nemorální způsob života rodičů, soustavné neplnění vyživovací povinnosti k dítěti, či to, že rodič o dítě po dlouhou dobu neprojevil zájem, neposílal mu žádné dárky, nad rámec běžného výživného mu nic neposkytoval, neinformoval se o jeho zdravotním stavu ani prospěchu ve škole a nepokusil se s dítětem navázat kontakt.⁷⁴ Kromě toho soud může zbavit rodičovské odpovědnosti rodiče, který spáchal proti svému dítěti úmyslný trestný čin, případně je použil ke spáchání trestného činu nebo byl spolupachatelem či účastníkem trestného činu spáchaného dítětem.⁷⁵ Přitom nemusí nutně jít o přímý zásah vůči dítěti; i jiné jednání, například vůči druhému rodiči, které dítě závažně poškozuje, může být důvodem pro zbavení rodičovské odpovědnosti.

Se zbavením rodičovské odpovědnosti je spojen zákaz styku, ledaže soud rozhodne o zachování tohoto práva rodiči s přihlédnutím k nejlepšímu zájmu dítěte.⁷⁶ V tomto

67 HRUŠÁKOVÁ, M. et al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 867.

68 Ustanovení § 466 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

69 Ustanovení § 872 občanského zákoníku.

70 Soud by měl posoudit vždy všechny formy styku, tak jak je uvádí Úmluva o styku s dětmi v čl. 2.

71 Ustanovení § 847 občanského zákoníku.

72 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3909/2010.

73 Ustanovení § 871 odst. 1 občanského zákoníku.

74 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2873/2005.

75 Ustanovení § 871 odst. 2 občanského zákoníku.

76 Ustanovení § 872 občanského zákoníku.

ohledu je rozhodující zájem dítěte, nikoliv rodiče.⁷⁷ Stejně jako je tomu u omezení rodičovské odpovědnosti, soud rozhoduje o zbavení rodičovské odpovědnosti v řízení o péči o nezletilé.⁷⁸ Ani tímto rozhodnutím nezaniká vyživovací povinnost, ani právo na výživné.⁷⁹

Omezení rodičovských práv a povinností u rodičů s omezenou svéprávností

Pokud soud rozhoduje o omezení svéprávnosti rodiče, musí se vždy vyjádřit i k rozsahu jeho rodičovské odpovědnosti.⁸⁰ Soud zároveň zahájí řízení ve věci péče o nezletilé, spojí ho s řízením o omezení svéprávnosti a v obou věcech rozhodne v jednom rozhodnutí.⁸¹

K omezení svéprávnosti může dojít pouze v zájmu člověka, o jehož svéprávnost se jedná.⁸² Pokud je jediným cílem ochrana majetku, zdraví či jiných zájmů dětí tohoto člověka, je nutné využít jiných právních institutů, například princip neopomenutelného dědice, vykázání či trestní řízení. **Při posuzování možného zásahu do rodičovské odpovědnosti v rámci řízení o svéprávnosti by soud měl vycházet z obecných pravidel pro omezení rodičovské odpovědnosti.**⁸³

Rodič omezený ve svéprávnosti může dávat souhlas k osvojení, resp. jednat v této oblasti pouze v tom rozsahu, v němž jeho svéprávnost nebyla omezena.⁸⁴ Jinými slovy, **pokud soud v rozsudku o omezení svéprávnosti přímo nezmíní omezení svéprávnosti v oblasti osvojení, možnost samostatně jednat v této oblasti zůstává rodiči zachována.** Jelikož jde o jednání osobní povahy, souhlas k osvojení nemůže dát ani opatrovník rodiče omezeného ve svéprávnosti v této oblasti.⁸⁵ To však neznamená, že by za žádných okolností nebylo

77 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012.

78 Ustanovení § 466 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních.

79 Ustanovení § 847 občanského zákoníku.

80 Ustanovení § 868 odst. 2 občanského zákoníku uvádí, že u rodiče, jehož svéprávnost byla v této oblasti omezena, dojde k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, a to v celém rozsahu, ledaže soud přímo v rozhodnutí uvede, že se zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem. V minulosti pak rozhodnutí o omezení svéprávnosti vedlo k automatickému pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, o vymezení rozsahu případného omezení rodičovské odpovědnosti pak musel rozhodovat soud v řízení ve věci péče soudu u nezletilé. V roce 2017 však došlo k novele zákona o zvláštních řízeních soudních a podle nového ustanovení § 468a tohoto zákona soud, který omezuje rodiče ve svéprávnosti, zároveň zahájí i toto druhé řízení, řízení spojí a rozhodne v jednom rozhodnutí jak o omezení svéprávnosti, tak o rozsahu rodičovské odpovědnosti. Z našeho pohledu je však toto řešení poněkud nešťastné, jednak proto, že novela zákona učinila dané ustanovení § 868 odst. 25 občanského zákoníku obsoletním, ale zejména proto, že spojení těchto dvou řízení může vést ke zbytečnému prodlužování řízení o omezení svéprávnosti a rozšířením počtu účastníků dává prostor k zásahu do soukromí posuzované osoby. Kromě posuzovaného rodiče, o jehož svéprávnosti se rozhoduje, budou účastníky v řízení také druhý rodič, dítě, případně další osoby, jež mají zájem o péči o dítě. Všechny tyto osoby pak mají možnost nahlížet do soudního spisu, včetně lékařského posudku, a účastnit se i těch úkonů a jednání, které se péče o dítě či rodičovské odpovědnosti přímo netýkají.

81 Ustanovení § 466 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních.

82 Ustanovení § 55 odst. 1 občanského zákoníku.

83 Ustanovení § 870 a 871 občanského zákoníku.

84 Ustanovení § 812 občanského zákoníku.

85 Srov. § 811 odst. 2 občanského zákoníku.

možné osvojit dítě takového rodiče. Pokud rodič nejeví o dítě zájem,⁸⁶ nebo pokud dlouhodobě není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání či je ovládnout,⁸⁷ lze osvojit dítě i bez souhlasu tohoto rodiče. Vždy o tom však musí rozhodnout soud v samostatném řízení.⁸⁸ Návrh na zahájení tohoto řízení může kromě druhého rodiče podat také OSPOD.⁸⁹ Muž omezený ve svéprávnosti (tedy pokud je v této specifické oblasti omezen) také může učinit prohlášení o otcovství, a to před soudem, který posoudí, zda je schopen jednat sám.⁹⁰

I rodič, jehož svéprávnost byla v oblasti rodičovské odpovědnosti omezena, je povinen hradit výživné k dítěti.⁹¹ Pokud je rozsah stanoveného výživného větší než částka, se kterou může rodič samostatně hospodařit, bude za něj hradit výživné (z majetku rodiče) jeho opatrovník.

Umístění dítěte do péče mimo rodinu

Jediným legitimním důvodem k oddělení dítěte od jeho rodičů je ochrana jeho života či zdraví před nepřiměřeným ohrožením. **Toto opatření tedy nelze uplatňovat jako sankci ani preventivně pouze proto, že má rodič psychosociální postižení.** Pokud existují důvodné pochybnosti⁹² o tom, že je rodič schopen samostatně pečovat o dítě, které je tak nepřiměřeně ohroženo na zdraví či životě, přičemž nepomůže ani intenzivní spolupráce s OSPOD či terénní sociální službou vedoucí k zajištění péče o dítě v přirozeném prostředí, **může být vhodným řešením umístění rodiče (zpravidla matky) spolu s dítětem do specializovaného zařízení (takovým zařízením může být např. azylový dům).**⁹³ V rámci takového pobytu lze zejména posoudit míru podpory, kterou bude matka do budoucna potřebovat při péči o dítě v přirozeném prostředí. S umístěním do takového zařízení musí rodič a případně jeho opatrovník vždy udělit souhlas.

Pokud nelze umístit dítě spolu s rodičem, nebo ani takové opatření není způsobitelné odstranit závažnost nebo pravděpodobnost ohrožení života či zdraví dítěte, může soud rozhodnout o jeho oddělení od rodičů. Takové rozhodnutí se však musí opírat o dostatečně pádné

86 Ustanovení § 819 občanského zákoníku.

87 Ustanovení § 818 odst. 1 písm. c) občanského zákoníku.

88 Ustanovení § 821 občanského zákoníku.

89 Ustanovení § 14 odst. 1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

90 Ustanovení § 780 občanského zákoníku.

91 Ustanovení § 859 občanského zákoníku.

92 Existence rizika pro dítě musí být v tomto případě řádně podložena, úřad nikdy nesmí postupovat na základě předsudků a stereotypů.

93 Seznam specializovaných zařízení pro těhotné ženy v obtížné životní situaci zveřejnila organizace Amalthea a je dostupný zde: <http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/adresar-sluzeb.pdf>.

důvody, například je dítě vystaveno násilí nebo špatnému zacházení,⁹⁴ pohlavnímu zneužívání či strádá z důvodu vážného nedostatku citového zázemí.⁹⁵

V každém případě je **odebrání dítěte od rodičů nutno brát jako dočasné opatření, které by mělo být ukončeno ihned, jakmile to okolnosti dovolí.**⁹⁶ Nezbytná doba se bude lišit podle konkrétní situace rodiny. Účinky předběžného opatření,⁹⁷ jímž se dítě umísťuje do péče mimo přirozenou rodinu, trvá měsíc (není-li dříve zrušeno) od jeho vykonatelnosti (tedy od vydání),⁹⁸ přičemž může být opakovaně prodlouženo až na celkovou dobu šesti měsíců a ve výjimečných případech i na delší dobu.⁹⁹ V případě umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu trvá předběžné opatření maximálně tři měsíce; bylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé, pak trvá až do vykonatelnosti rozhodnutí, jímž se toto řízení končí, nebo rozhodnutí, kterým bylo zrušeno předběžné opatření.¹⁰⁰

V průběhu doby, kdy je dítě odděleno od rodiny, musí OSPOD v zásadě jednat tak, aby se vztah dítěte a jeho rodičů mohl nadále rozvíjet, a musí přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiny.¹⁰¹ Děti oddělené od rodičů i rodiče mají právo na udržení vzájemného kontaktu, ledaže soud rozhodne o tom, že je v nejlepším zájmu dítěte tento styk zakázat.¹⁰² Za styk se přitom považuje styk osobní (tedy přímý kontakt s dítětem), nepřímý kontakt (prostřednictvím telefonu, e-mailu, pošty, sociálních sítí, Skype) a taktéž právo rodiče na informace o dítěti (opačně také právo dítěte na informace o rodičích).^{103,104} Rozsah a způsob styku by měl být součástí mimosoudní dohody rodičů, případně jej určí soud.¹⁰⁵ OSPOD jako kolizní opatrovník dítěte v řízení soudu ve věci péče o nezletilé může navrhnout detailní úpravu styku, případně by měl rodiče poučit o tom, že tak mohou učinit sami, případně je k dohodě vést.¹⁰⁶

94 Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, spis. zn. II. ÚS 838/07.

95 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Kutzner proti Německu ze dne 26. 2. 2002, č. 46544/99, odst. 68.

96 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Saviny proti Ukrajině ze dne 18. 12. 2008, stížnost č. 39948/06, odst. 52.

97 Ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních.

98 Ustanovení § 459 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních.

99 Ustanovení § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních.

100 Ustanovení § 459 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních.

101 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Kutzner proti Německu ze dne 26. 2. 2002, č. 46544/99, odst. 61.

102 Ustanovení § 872 občanského zákoníku.

103 Článek 2 Úmluvy o styku s dětmi, vyhlášená pod č. 91/2005 Sb.m.s.

104 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě II.“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit.: 2018-7-11]. str. 21-22. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf.

105 Ustanovení § 877 občanského zákoníku.

106 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě II.“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit.: 2018-7-11]. str. 21-22. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf.

Pokud je dítě v ústavní péči a v jejím průběhu dojde ke změně poměrů, a pokud se naskytne možnost navrátit dítě zpátky do péče rodičů či je svěřit do náhradní rodinné péče, měl by soud ústavní péči zrušit.¹⁰⁷ V případě rodičů s postižením může být změnou okolností například to, že se rodičům podařilo zajistit takovou podporu (např. neformální podporu svého přirozeného prostředí či profesionální podporu především sociálních služeb), která je dostatečná k odstranění nepřiměřeného ohrožení života či zdraví dítěte.

3.2 Podpora rodičů s psychosociálním postižením po narození dítěte

3.2.1 Podpora ze strany sociálních pracovníků a pracovníc

Podpora ze strany sociálního pracovníka obecního úřadu samozřejmě trvá i po narození dítěte. Pokud se nebude dařit posilovat rodičovské a pečující kompetence rodičů natolik, aby nebylo nepřiměřeně ohroženo zdraví nebo život dítěte, je třeba kontaktovat orgán sociálně-právní ochrany dětí.

3.2.2 Práva a povinnosti OSPOD

Jak bylo řečeno výše, **děti rodičů s psychosociálním postižením ani rodičů omezených ve svéprávnosti nejsou považovány bez dalšího za děti ohrožené.¹⁰⁸** Pokud se však OSPOD dozví o tom, že rodiče dítěte nedokáží naplňovat svá oprávnění a povinnosti ve vztahu ke svému dítěti, tak aby je nevystavovali nepřiměřenému ohrožení života či zdraví, je povinen přijmout nezbytná opatření k ochraně dítěte a podpoře rodičů.¹⁰⁹ Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí přiměřenou ochranu života i zdraví dítěte v jeho rodinném prostředí a až tehdy, není-li to možné, v náhradním rodinném prostředí.¹¹⁰

Při své činnosti musí OSPOD postupovat bez předsudků a s cílem obnovit narušené funkce rodiny tak, aby v rodině nedocházelo k vyhocení problémů či nedostatků v péči o dítě do té míry, jež by nutně vyžadovala přijetí zásadnějšího opatření veřejnoprávní ochrany dítěte ze strany OSPOD, případně soudu. **Jakémukoliv zásahu represivní povahy by měla předcházet intenzivní sociální práce s rodinou, případně využití odborného poradenského zařízení či terénní sociální služby a vyčerpání „měkkých“ opatření k nápravě.¹¹¹** OSPOD musí vždy úzce spolupracovat s rodiči a zřetelně, prokazatelně a formou, které porozumí, je informovat o svém postupu, případně o možnosti odebrání dítěte z jejich péče a jeho umístění do péče mimo rodinu.¹¹² Přeje-li si to rodič, může se jednání s OSPOD společně

107 Návrh na zrušení ústavní výchovy musí podat OSPOD, příp. rodiče. Stejně tak je povinností ředitele školského zařízení pro výkon ústavní výchovy podat podnět soudu ke zrušení ústavní výchovy, pokud pro ni pominuly důvody.

108 Srov. § 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

109 Ustanovení § 9a odst. 1 ve spojení s § 10 a násl. zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

110 Ustanovení § 9a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

111 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit.: 2018-6-18]. str. 29. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Rodina_a_dite.pdf.

112 Ustanovení § 14 odst. 2 písm. a) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

s ním účastnit i osoba, které důvěřuje (případně opatrovník) a jež ho podpoří (přítomnost třetí osoby lze ošetřit dohodou o mlčenlivosti).

Až tehdy, prokáže-li se, že rodiče nejsou schopni o dítě pečovat a nevyužili doporučené odborné poradenské pomoci, případně nedbali doporučení spolupracovat s pověřenými osobami či jinými službami (např. terénní služby), jim může OSPOD uložit povinnost využít poradenskou odbornou pomoc.¹¹³ Pokud ani toto opatření není účinné a dítě je v bezprostředním ohrožení, může OSPOD podat návrh na předběžné opatření k umístění dítěte mimo rodinu. **Před odebráním dítěte musí zjišťovat potenciální pečovatelské zdroje jak v rodině matky, tak i v rodině otce.**¹¹⁴ Přitom přednost má vždy umístění dítěte do péče jiného člověka, zejména druhého rodiče, prarodičů či širší rodiny. Umístění do ústavního zařízení¹¹⁵ musí být vždy nejzazším řešením (*ultima ratio*). Jak bylo řečeno výše, v případě, že dojde k rozdělení rodiny, musí se OSPOD průběžně snažit o její sjednocení.

Přestože o nařízení předběžného opatření rozhoduje soud, nezbavuje to OSPOD odpovědnosti za jeho postup, neboť jako výlučný navrhovatel vydání předběžného opatření¹¹⁶ je povinen věnovat případu náležitou péči a odpovědně posoudit, zda jsou skutečně dány předpoklady pro natolik závažný zásah do rodinného a soukromého života. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je nejprve povinen zjistit, co je v daném případě zájmem dítěte a jak ho nejlépe naplnit. **Vyslovuje-li OSPOD v soudním řízení svůj návrh, vždy musí jít o závěr podložený vlastními zjištěními, který odráží a dokumentuje aktuální situaci.**¹¹⁷ V případě, že mají osoby, kterých se rozhodnutí týká, protichůdné zájmy, OSPOD nesmí nedůvodně preferovat jednu ze stran.¹¹⁸

Pokud je zahájeno řízení o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, jejím omezení či zbavení, nebo je takové soudní rozhodnutí již pravomocné, má OSPOD nadále povinnost sledovat, zda tato opatření vedla k nápravě v rodině. Pokud již pominuly důvody pro zásahy do rodičovské odpovědnosti, měl by OSPOD podat návrh na jejich zrušení.¹¹⁹

V případě, že dojde k omezení či zákazu styku rodiče s dítětem, musí OSPOD dále činit kroky k co nejrychlejšímu obnovení vztahu rodiče s dítětem. Zejména jde o nastavení pozvolného navykacího režimu, do něhož mohou být zapojeni také další odborníci, a to ať již pracovníci asistující u styku dítěte s rodičem, psychologové, či terapeuti, případně o přímou asistenci

113 Ustanovení § 12 a § 13 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

114 Zpráva o šetření ze dne 9. března 2015, sp. zn. 5460/2014/VOP, dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/>.

115 Včetně zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

116 Ustanovení § 454 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních.

117 Zpráva o šetření ze dne 8. prosince 2016, sp. zn. 6123/2016/VOP, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4574>.

118 Zpráva o šetření ze dne 20. listopadu 2018, sp. zn. 7432/2018/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/7512>.

119 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit.: 2018-6-18]. str. 47. Dostupná z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Rodina_a_dite.pdf.

OSPOD při styku s rodičem.¹²⁰ Nutno doplnit, že **OSPOD nemůže realizaci styku podmiňovat svou přítomností** (o této podmínce styku by mohl rozhodnout pouze soud); jde o jednu z metod sociální práce, kdy by takový postup měl být v souladu s přáním a rozhodnutím rodičů a měl by směřovat k podpoře rodičů.

3.2.3 Práva a povinnosti opatrovníka

I když opatrovník může pro ochranu práv a zájmů opatrovanců¹²¹ činit určité kroky v oblasti naplňování jejich rodičovských povinností (například hradit výživné), **v samotném výkonu rodičovských práv je nezastupuje¹²² a není ani zástupcem dítěte.** Při výkonu opatrovnictví by opatrovník měl vždy dbát na názor opatrovanců¹²³ a měl by se snažit o to, aby žili podle svých představ.¹²⁴ Měl by tedy aktivně spolupracovat s opatrovanými na řešení jejich situace, například najít vhodnou sociální službu či zajistit vhodné bydlení pro ně i dítě.¹²⁵

Pokud má opatrovník důvodné podezření, že dítěti hrozí újma ze strany rodiče (opatrovance/opatrované), měl by to oznámit OSPOD.¹²⁶ **O této možnosti by však měl již při prvních náznacích ohrožení dítěte hovořit s opatrovanou/opatrovancem, aby věděli, co vše může následovat, pokud se situace nezlepší,** jaká je role OSPOD apod. Důležité totiž je, aby mezi opatrovníkem a opatrovanými nadále panovala důvěra, a to i přesto, že nakonec může dojít k zásahu OSPOD, případně až k rozdělení rodiny.

Opatrovník nemá právo (bez plné moci zákonného zástupce dítěte) nahlížet do spisové dokumentace OSPOD vedené o dítěti opatrovanců, a to ani tehdy, když je rodič omezen ve svéprávnosti v oblasti výkonu rodičovské odpovědnosti.¹²⁷ Zastupuje ho však ve správním řízení¹²⁸ a v řízení u soudu¹²⁹ v rozsahu omezení svéprávnosti, a to včetně možnosti nahlížet do správního¹³⁰ či soudního spisu. Jeho úlohou je zde zejména vysvětlit opatrovancům povahu probíhajícího řízení či obsah vydaných rozhodnutí. V případě, že je to účelné, by měl

120 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě II.“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit.: 2018-7-11]. str. 25-27. Dostupný z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf.

121 Ustanovení § 466 občanského zákoníku.

122 Ustanovení § 458 občanského zákoníku.

123 Ustanovení § 467 odst. 1 občanského zákoníku.

124 Ustanovení § 467 odst. 2 občanského zákoníku.

125 Sociální pracovník může poskytnout odborné sociální poradenství, pomoci najít vhodnou terénní sociální službu pro zajištění chodu domácnosti či péči o dítě. O možnosti a vhodnosti kontaktovat sociálního pracovníka obecního úřadu obce s rozšířenou působností viz kapitola 2. 1. 1.

126 Ustanovení § 7 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

127 Ustanovení § 55 odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

128 Ustanovení § 29 odst. 2 ve spojení s § 31 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

129 Ustanovení § 20 ve spojení s § 22 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

130 Ustanovení § 38 odst. 1 správního řádu.

využít možnosti podat opravné prostředky nebo mu zajistit právní zastoupení. **Právo opatrovaných účastnit se osobně jednání v rámci těchto řízení však zůstává zachováno.**

3.2.4 Práva a povinnosti poskytovatele sociálních služeb

Během těhotenství, a zejména po narození dítěte, by se měl poskytovatel sociálních služeb soustředit na podporu posilování rodičovských dovedností uživatele či uživatelky, případně na nácvik a pomoc při zajištění chodu domácnosti.¹³¹ Zároveň tyto činnosti může zajišťovat jak poskytovatel pobytové služby, tak i poskytovatel terénních služeb,¹³² a to jak v případě, že rodiče žijí s dítětem ve společné domácnosti (nebo službě), tak i v situaci, kdy bylo dítě rodičům odebráno, avšak do budoucna k nim může být navraceno.

Pokud se poskytovatel sociální služby v rámci své činnosti dozví o tom, že je dítě ohroženo, má taktéž povinnost upozornit OSPOD.¹³³ Obecně je poskytovatel sociálních služeb vázán mlčenlivostí, co se týká rozsahu poskytované služby a dalších informací o uživatelích.¹³⁴ Této mlčenlivosti je však zproštěn, pokud ho OSPOD písemně požádá o sdělení informací ohledně poskytovaných sociálních služeb u rodiče, u nichž se nachází ohrožené dítě,¹³⁵ případně pokud je uživatelem služby rodič, jemuž byla uložena povinnost využít poradenskou pomoc.¹³⁶

3.2.5 Práva a povinnosti poskytovatele zdravotních služeb

I po narození dítěte se na poskytovatele zdravotních služeb vztahují stejné povinnosti ve vztahu k pacientovi či pacientce s psychosociálním postižením.¹³⁷ Je vhodné, aby v případě, že pacientka potřebuje podporu, také dostala kontakt na sociálního pracovníka na obci či na návazné služby.

Poskytovatel také musí rodiči umožnit účast při poskytování zdravotních služeb dítěti,¹³⁸ zejména pak **nesmí odebrat dítě matce po porodu, ledaže je vážně ohroženo na zdraví či životě v důsledku nedostatečné péče rodiče.**¹³⁹ V takovém případě však musí neprodleně informovat OSPOD, který může případně učinit další kroky k jeho ochraně.¹⁴⁰ Poskytovatel

131 Ustanovení § 25 odst. 1 zákona o sociálních službách.

132 Ustanovení § 65 zákona o sociálních službách.

133 Ustanovení § 7 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

134 Ustanovení § 100 zákona o sociálních službách.

135 Ustanovení § 100a odst. 2 zákona o sociálních službách.

136 Ustanovení § 12 a 13 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve spojení s § 100a odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

137 Část 2.1.4. tohoto materiálu.

138 Ustanovení § 28 odst. 3 písm. e) bod 2 zákona č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

139 Ustanovení § 2901 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

140 Ustanovení § 7 odst. 7 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve spojení s § 45 odst. 3 písm. f) zákona č. 372/2011 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

zdravotních služeb má také povinnost informovat rodiče o zdravotním stavu dítěte,¹⁴¹ ledaže byl rodič v této oblasti výslovně omezen v rodičovské odpovědnosti.

141 Ustanovení § 31 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

4. Několik kazuistik z činnosti veřejného ochránce práv

Povinnost poskytnout ochranu a podporu rodině a řádně odůvodnit návrh na vydání předběžného opatření¹⁴²

Ochránkyně šetřila postup OSPOD v případě ženy s poruchou osobnosti. OSPOD navštívil matku ještě před narozením dítěte u ní doma na podnět budoucího otce dítěte. Zjistil, že matka nemá pro dítě zajištěno vše potřebné, měla jevit známky opilosti (matka uváděla, že je rozespalá). Matka projevila ochotu o dítě pečovat, ale nesouhlasila s návrhem OSPOD, aby pobývala spolu s dítětem po porodu v odborném zařízení; následně však změnila svůj postoj a byla připravena do zařízení nastoupit. Nebránila se spolupráci s OSPOD, před porodem nakoupila také vybavičku pro dítě a i podle slov personálu porodnice o dítě jevila zájem, kojila je a měla je u sebe. I přesto však bylo dítě na základě předběžného opatření svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu. Výkon rozhodnutí proběhl přímo v porodnici, a to 5 dnů po porodu.

Podle názoru ochránkyně OSPOD jednal v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, když usiloval o jeho odnětí z péče matky několik dnů po porodu, aniž matce pomohl zajistit chráněné prostředí, kde o dítě mohla pečovat. Tím nedostal své zákonné povinnosti působit na rodinu, tak aby ji zachoval a ozdravil. Navíc, návrh na odebrání dítěte podal pouze na základě presumpce neschopnosti o dítě pečovat a bez řádného odůvodnění.

Povinnost OSPOD postupovat v rámci řízení o svěřeni dítěte do péče nestranně a neinterpretovat informace v neprospěch matky se zdravotním postižením¹⁴³

Ochránkyně šetřila postup OSPOD u dítěte rodičů se zdravotním postižením. Podnět podala matka, která měla kromě dětské obrny také několik dalších přidružených diagnóz ovlivňujících její kognitivní a výchovné schopnosti. V době podání podnětu se dítě nacházelo v péči babičky z otcovy strany, u které bydlel také otec dítěte. Rodiče spolu nebyli v partnerském vztahu.

Jak tehdejší ochránkyně zjistila, těsně po porodu podala babička na doporučení OSPOD návrh na předběžné opatření svěřeni dítěte do její péče, kterému bylo vyhověno. Následně podaly jak babička, tak matka návrh na svěřeni dítěte do péče. V řízení o těchto návrzích se OSPOD přiklonil na stranu babičky, a to přesto, že se v průběhu šetření ukázalo, že matka by v případě zajištění dostatečné podpory mohla být schopna péči o dítě zvládat, ale babička posilování jejich rodičovských kompetencí opakovaně bránila.

Podle tehdejší ochránkyně OSPOD nepostupoval v řízení nestranně a účelově interpretoval informace tak, aby vyzněly v neprospěch matky. Naopak, měl v první řadě vycházet z toho, že předním zájmem a právem dítěte je právo na rodičovskou výchovu; matka měla dostat možnost, aby projevila své rodičovské schopnosti a mělo se jí dostat dostatečné podpory,

142 Zpráva o šetření ze dne 6. ledna 2016, sp. zn. 975/2015/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3686>.

143 Zpráva o šetření ze dne 20. listopadu 2018, sp. zn. 7432/2018/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/7512>.

aby své kompetence v této oblasti případně zlepšila. Návrh na odebrání dítěte z péče matky by měl být v takovém případě až zcela krajním krokem za situace, kdy matka jednoznačně není schopna se o dítě přes veškerou podporu a pomoc postarat.

Povinnost vyčerpat všechna opatření před přistoupením k represivním opatřením¹⁴⁴

Tehdejší ochránkyně zahájila z vlastní iniciativy šetření OSPOD v případě tří dětí v péči rodičů, kteří měli oba zdravotní postižení. Podle informací, které měla k dispozici, se údajně rodiče dostatečně nestarali o děti, ty měly hlad a zdravotní potíže, které rodiče nijak neřešili. Navíc měli rodiče v přítomnosti dětí konzumovat alkohol a kouřit.

Šetřením tehdejší ochránkyně zjistila, že OSPOD pracoval s rodinou již několik let v rámci soudního dohledu nad výchovou jednoho z dětí, jakož i v rámci širší sociální práce. Pracovnice OSPOD navštěvovaly rodinu někdy i několikrát týdně, vykonávaly nejen dohled nad péčí o děti, ale poskytovaly rodině i dluhové poradenství, apelovaly na rodiče, aby v přítomnosti dětí nekouřili a nepili alkohol, řešily bytové podmínky, pořádek v domácnosti, množství zvířat apod. S rodinou pracovali rovněž pracovníci nevládního sektoru; tyto služby mezi sebou spolupracovaly a předávaly si informace. OSPOD opakovaně pomáhal rodině s podáním žádostí o sociální dávky, také se zajištěním mateřské školy a pediatra, jednal s vlastníkem domu, kde rodina bydlela. Většina z namítaných pochybení v rámci péče o děti se nepotvrdila. Problémy s hospodařením rodiny se podařilo vyřešit ustanovením tzv. zvláštního příjemce dávek, který dohlížel na používání peněz ve prospěch dětí.

Přestože se nepodařilo některé neduhy odstranit ani po intervenci OSPOD (konzumace alkoholu a kouření rodičů, problémy s hygienou), vzhledem k intenzivní a dlouhodobé práci OSPOD tehdejší ochránkyně v jeho postupu neshledala pochybení. Naopak, vyzvedla proaktivní přístup OSPOD ve snaze zlepšovat situaci rodiny, tak aby nedošlo k případnému ohrožení nejlepšího zájmu dětí.

Povinnost poskytnout podporu matce, pomoc se zajištěním bydlení a další podporu, aby mohlo být dítě navráceno do její péče¹⁴⁵

V tomto případě se na tehdejší ochránkyni obrátila babička dítěte. Jeho matka, která žila se stěžovatelkou ve společné domácnosti, trpěla po nehodě organickou poruchou osobnosti trvalého charakteru a v době šetření bylo zahájeno řízení na omezení její svéprávnosti a úpravu rodičovské odpovědnosti. Dítě bylo nejdříve svěřeno předběžným opatřením do péče babičky, po několika měsících však soud rozhodl o jeho svěřením do pěstounské péče na přechodnou dobu, jakož i o zákazu osobního styku babičky s ním a povolení pouze telefonického styku ve vymezenou dobu.

Jak se ukázalo v šetření, k podání návrhu na předání dítěte do pěstounské péče a na omezení styku s babičkou došlo z důvodu verbálně násilného chování ze strany babičky vůči matce (před zraky dítěte), manipulativnímu jednání vůči ní a dítěti a omezování matčinych práv.

144 Případ byl ukončen bez shledání pochybení OSPOD a nebyl zveřejněn v Evidenci stanovisek ombudsmana (<https://eso.ochrance.cz>).

145 Zpráva o šetření ze dne 21. ledna 2019 sp. zn. 4825/2018/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6230>.

Dítě muselo například informovat babičku, zda matka někomu volala, babička také vyžadovala, aby se bylo přítomno rozhovoru matky s OSPOD, údajně, aby matka „neříkala nějaké lži“.

Ačkoliv tehdejší ochránkyně uznala, že snaha OSPOD dostat dítě z vlivu babičky byla správná, pochybení spatřovala v tom, že OSPOD při zvažování svého postupu zcela vynechal matku dítěte. A to přesto, že ze zpráv odborníků vyplývalo, že matka by byla schopna péči o dítě zajistit; podporu ji navíc nabízely i další osoby z jejího okolí a matka byla ochotna spolupracovat i organizacemi a lékaři. OSPOD měl tedy poskytnout podporu matce dítěte, a to zejména při zajištění bydlení mimo dům babičky dítěte, a měl ji také informovat o tom, že zvažuje podání návrhu na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Jeho jednání bylo v rozporu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, která v čl. 23 odst. 2 vyžaduje, aby stát rodičům s postižením poskytl odpovídající podporu při plnění jejich rodičovských povinností.

Povinnost hledat vhodné zařízení pro pobyt matky s dítětem před odebráním dítěte matce s duševním onemocněním¹⁴⁶

Tehdejší ochránkyně šetřila postup OSPOD při odebrání dítěte matce těsně po porodu z důvodu její duševní nemoci. OSPOD se zabýval schopností matky převzít péči o dítě po propuštění z porodnice. Psychiatrické konzilium doporučilo trvalý dohled personálu či rodiny při péči o dítě a provedení sociálního šetření v domácnosti matky. OSPOD shledal prostředí pro výchovu dítěte vyhovujícím, na péči se ochotně podílel i partner matky, který však z pracovních důvodů nemohl zabezpečit nepřetržitý dohled. Otec dítěte ani ostatní příbuzní nemohli péči o dítě zajistit. OSPOD se podařilo najít zařízení, jež bylo ochotno matku s dítětem přijmout, matka s takovým umístěním ze začátku nesouhlasila. I když po několika dnech změnila názor, OSPOD podal návrh na vydání předběžného opatření, kterým bylo dítě matce odebráno a umístěno do specializovaného zařízení.

Tehdejší ochránkyně dospěla k závěru, že OSPOD při podání návrhu na vydání předběžného opatření pochybil, a to jednak proto, že jej odůvodnil pouze tím, že matka má duševní onemocnění, a jednak proto, že nebyla naplněna podmínka nezbytnosti. Podle závěrů tehdejší ochránkyně OSPOD neměl navrhopvat odebrání dítě z péče matky, nýbrž vynaložit veškeré úsilí o zprostředkování pobytu matky společně s dítětem v zařízení, které by jí mohlo poskytnout nepřetržitý dohled a pomoc v péči o dítě. Měl s matkou ohledně jejího pobytu s dítětem v zařízení intenzivně jednat, poučit ji o možnostech, a zejména možných následcích odmítnutí pobytu. Pokud pak OSPOD navrhuje vydání předběžného opatření, musí tak činit zodpovědně a po pečlivém uvážení. V průběhu šetření došlo k uzavření dohody s matkou a ta byla se svým souhlasem spolu s dítětem umístěna do péče specializovaného zařízení.

146 Zpráva o šetření ze dne 16. ledna 2018, sp. zn. 5843/2017/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/5848>.

Povinnost zprostředkovat spolupráci s odborníky a umožnit kontakt s dítětem mimo zařízení¹⁴⁷

Tehdejší ochránkyně šetřila postup OSPOD při řešení situace ženy s těžkým mentálním postižením po narození dítěte. Matka byla omezena ve svéprávnosti, opatrovníkem byla ustanovena její matka (dále jen „babička“), která měla v péči také další dítě matky. Podle znaleckého posudku mohla být matka pro dítě nebezpečná a OSPOD měl pochybnosti o tom, zda babička zvládne péči o obě děti. Proto jí navrhl, aby šla hned po porodu na zácvikový pobyt do specializovaného zařízení. OSPOD domluvil možnost přijetí babičky do zařízení, pro matku v zařízení místo nebylo, ale byla jí nabídnuta možnost pobývat v zařízení s dítětem přes den s tím, že by na noc, po odstříkání dvou nočních dávek mléka, odcházela jinam. Po porodu však matka s babičkou odmítly do zařízení odejít. OSPOD tak podal návrh na předběžné opatření – umístění dítěte do zařízení.

Jak se ukázalo, matka s babičkou nerozuměly vzniklé situaci, matka si myslela, že postačí, když přijde dítě do zařízení nakojit dvakrát týdně. Babička nastoupila do zařízení za dítětem po opakovaném naléhání až za dva týdny. Matka bydlela na blízké ubytovně, v zařízení byla celý den s dětmi. Z následné komunikace s OSPOD vyplynulo, že několikátýdenní zácvik nebyl úspěšný, podle vyjádření zařízení nebylo možné vrátit dítě zpět do péče babičky a matky. Babička nakonec ze zařízení odešla. Matka s babičkou dítě v zařízení každý den navštěvovaly, OSPOD jim však neumožnil vzít si dítě ani na krátký časový úsek domů.

Tehdejší ochránkyně neshledala pochybení při podání návrhu na vydání předběžného opatření, podle ní se však měl OSPOD intenzivněji zabývat možností umístění matky spolu s dítětem s ohledem na zajištění kojení, a to například oslovením jiného zařízení v regionu. Za situace, kdy bylo zjevné, že matka a babička zcela nerozumí situaci, měl OSPOD zprostředkovat spolupráci s odborníky, kteří by poskytli podporu matce a babičce, pomohli jim lépe se orientovat v situaci a usnadnili i komunikaci mezi rodinou a OSPOD. Podle tehdejší ochránkyně OSPOD také pochybil tím, že nevyvinul dostatečné úsilí, aby ve spolupráci se zařízením stanovil podmínky, za nichž by se dítě mohlo stýkat s matkou a babičkou i mimo zařízení.

Povinnost umožnit vycházky dítěte s rodiči, kteří nebyli soudně omezeni ve styku s dítětem¹⁴⁸

Tehdejší ochránkyně šetřila na základě podnětu rodičů postup OSPOD po umístění dítěte v zařízení. Matka, která byla v době porodu bez domova, byla spolu s dítětem dobrovolně přijata do péče specializovaného zařízení. V průběhu pobytu se však její stav zhoršil a musela být hospitalizována v psychiatrické nemocnici. OSPOD podal návrh na vydání předběžného opatření a soud rozhodl o umístění dítěte do péče téhož zařízení.

Po propuštění z nemocnice začala matka bydlet u přítele, pravidelně navštěvovala dítě a brala si je na vycházky a dovolenky. Soud mezitím stanovil nad dítětem dohled, s odůvodněním, že je matka způsobilá zajistit dítěti s podporou svého přítele a dohledem

147 Zpráva o šetření ze dne 5. dubna 2016, sp. zn. 5422/2015/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3882>.

148 Zpráva o šetření ze dne 8. prosince 2016, sp. zn. 6123/2016/VOP, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4574>.

OSPOD řádnou výchovu. Od té doby prováděl OSPOD pravidelná sociální šetření v rodině. Po nějaké době došlo ke zhoršení péče o domácnost, i když OSPOD rodině nabízel pomoc asistenta, matka opakovaně nabídku odmítla. OSPOD dostal několik podnětů od dalších osob ohledně nevhodného chování matky k dítěti, na základě nich podal návrh soudu na zahájení řízení o výchovném opatření. Soud matce uložil povinnost spolupracovat po dobu jednoho roku se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi a v odůvodnění rozsudku upozornil matku na možnost odebrání dítěte z její péče. Matka se proti rozhodnutí odvolala.

OSPOD mezitím přijal několik oznámení o tom, že dítě odešlo z domova, jednou ho dovedla domů hlídka městské policie. OSPOD nabídl matce možnost dobrovolného pobytu dítěte v zařízení, kde by se mu věnovali odborníci, případně možnost spolupráce s jinou organizací. Matka nakonec souhlasila se spoluprací se střediskem výchovné péče, načež odvolací soud zrušil rozhodnutí o povinnosti spolupráce s původní službou. Matka se však na schůzku se střediskem výchovné péče opakovaně nedostavila nebo je předčasně ukončila z různých důvodů. Neumožnila ani provést sociální šetření v místě bydliště. Potom, co došlo k incidentu, který musela řešit Policie ČR, OSPOD podal návrh na vydání předběžného opatření o umístění dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Matka v zařízení dítě navštěvovala, avšak OSPOD jim nepovolil samostatné vycházky mimo areál s odůvodněním, že čeká na rozhodnutí soudu.

Tehdejší ochránkyně neshledala pochybení OSPOD při podání návrhu na vydání předběžného opatření k odebrání dítěte, jelikož podání takového návrhu bylo vzhledem k situaci odůvodněné a předcházela mu také intenzivní sociální práce OSPOD. Považovala však za chybu, že OSPOD nepovolil matce, aby si vzala dítě na vycházku mimo zařízení, přestože soud matce nezakázal styk s dítětem. Naopak, i když v individuálních případech může ředitel zařízení zakázat či přerušit jednotlivou konkrétní návštěvu rodičů nebo jiných osob v zařízení, nelze zasahovat do základního práva rodičů na styk s dítětem (ani právo dítěte na styk s rodiči) bez rozhodnutí soudu.

Povinnost upozornit orgány na to, že zařízení, ve kterém jsou děti, nezákonně omezuje jejich styk s rodiči¹⁴⁹

Zástupkyně ochránce šetřila postup OSPOD u matky s psychosociálním postižením. Obrátili se na ní rodiče dítěte poté, co OSPOD podal návrh na předběžné opatření na odebrání tří dětí z jejich péče a svěřením do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Matka byla omezena ve svéprávnosti, jakož i rodičovské odpovědnosti vůči dětem, kromě osobního styku s nimi, a otec byl ustanoven jejím opatrovníkem. Poté, co došlo k umístění dětí do ústavní péče, rodiče také uváděli, že dané zařízení neumožňuje matce, aby sama mohla navštěvovat děti v zařízení.

V šetření zástupkyně ochránce zjistila, že se rodina potýkala s řadou problémů, které ohrožovaly stabilní rodinné zázemí a zdravý vývoj dětí. Situace se v rodině dlouhodobě nelepšila a přístup rodičů k jejímu řešení zůstal laxní i přes opakované intervence OSPOD

149 Zpráva o šetření ze dne 3. dubna 2020, sp. zn. 4135/2019/VOP, zatím nebyla zveřejněna Evidenci stanovisek ombudsmana (<https://eso.ochrance.cz>).

a několika podpůrných organizací. OSPOD podal návrh na předběžné opatření především z důvodu zanedbávání jejich zdravotního stavu, neplnění povinné předškolní docházky jedné z dcer a celkově velmi špatné hygieně všech dětí. Otec dětí také přetěžoval matku, kdy na ní ležela veškerá péče o děti, přičemž s ohledem na zdravotní stav o ně nebyla schopna pečovat, tak aby je nevystavila nebezpečí. Soud návrhu OSPOD vyhověl a svěřil děti do ústavní péče.

Zástupkyně ochránce zde nezpochybnila postup OSPOD při podání předběžného opatření, kde byly dány závažné důvody pro toto opatření, a bylo prokázáno, že před jeho podáním vyčerpal OSPOD všechny dostupné mírnější opatření. Nicméně pochybení shledala v oblasti podpory styku matky s dětmi v průběhu pobytu v zařízení. Uvedla, že OSPOD má povinnost sledovat také dodržování práv dítěte v zařízení včetně práva na kontakt s rodiči. Pokud zařízení bez rozhodnutí soudu zasahuje do tohoto práva, musí je OSPOD neprodleně upozornit na to, že jedná v rozporu se zákonem, a také tuto situaci oznámit příslušným úřadům a soudu.